G. Bos

Cariben (Paragotos) aan de Perica

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde, Rituals and Socio-Cosmic Order in Eastern Indonesian Societies; Part I Nusa Tenggara Timur 145 (1989), no: 1, Leiden, 8-29

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

G. BOS

CARIBEN (PARAGOTO'S?) AAN DE PERICA

I. Inleiding

Eerst eind 1978 las ik Kloos' artikel, 'Johannis Sneebeling over Suri-naamse Indianen', gepubliceerd in 1973. Hierbij troffen mij enkele onduidelijkheden in de inleiding en Kloos' open vraag (Kloos 1973:6,7): welke Indianen? In 1979 kwam ik tot de conclusie dat deze Indianen aan de Perica gewoond hadden, Cariben waren en met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid Paragoto's genoemd kunnen worden. Er zijn duidelijke aanwijzingen uit het verleden dat de kuststrook en het daarachter liggende laagland, tussen de Coppename in Suriname en de Amana rivier in Frans Guyana, door verwante groepen Cariben werd bewoond.

Vanwege mijn vele werkzaamheden buiten Europa slaagde ik er toen slechts gedeeltelijk in om mijn bevindingen vast te leggen. Eerst midden 1984 vond ik gelegenheid om mijn notities verder uit te werken. Hierbij heb ik gebruik gemaakt van Kloos' genoemd artikel en van een fotokopie op ware grootte van de betreffende kopie van het manuscript van de collectie Lammens in het Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage. Voorhoeve (1960:46) merkte op dat dit manuscript in Lammens' handschrift is, en dat tot nog toe onbekend is hoe Lammens aan Sneebelings geschrift kwam.

II. Datering van het Manuscript

Kloos (1975:124) stelde dat Sneebeling zijn verhandeling in 1775 schreef, blijkbaar naar aanleiding van het jaartal dat in de laatste zin daarvan voorkomt: 'Een Cachelot vis die in het jaar 1774 is komen aandrijven' (Kloos 1973:30).¹ Het manuscript is niet gedateerd en uit die ene zin blijkt dat het waarschijnlijk niet eerder dan in 1775 geschreven werd, weshalve ik de voorkeur geef aan een datering 1775 of later. Het feit van het aandrijven van die potvis moet opmerkelijk geweest zijn, want de Suri-naamse Almanak van 1833 vermeldde het in een 'Korte Surinaamsche

¹ De verwijzingen naar Sneebeling zijn steeds naar de transcriptie van het handschrift in Kloos' artikel, en dus niet naar de bladen van het handschrift.

G. BOS is socioloog, voorheen organisatie-adviseur voor niet-westerse ontwikkelingsprojecten, en studeerde af aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij heeft in het bijzonder belangstelling voor de geschiedenis van de Indianen van Guyana en publiceerde eerder: 'Communale hutten bij de Trio Indianen', *NWIG* 49, 1973, pp. 143-169, en 'Atorai, Trio, Tunayana and Wai Wai in early eighteenth century records', *Folk* 27, 1985, pp. 5-15. Drs. Ing. Bos is bereikbaar op Vondellaan 12, 6901 ME Zevenaar.

Kaart 1. *Plantages aan de Cottica en Commewijne, met Belair aan de Perica.*
Deel van de kaart van A. de Lavaux, c. 1770, Pl. 13 in Koeman 1973.

Kronyk' als een van de vijf belangrijke gebeurtenissen in 1774: '1774 Den 2den November is bij Braamspunt op de Modderbank blijven zitten een cachelot; deze visch was 48 voet lang, houdende van den neus tot de oogen 12 voet, en op de zijde liggende 7 1/2 voet Rijnl. hoogte'. (*Almanak* 1833:323).²

Nog zij opgemerkt dat er in Kloos' inleiding (Kloos 1973:5) een drukfout voorkomt in de vermelding van het jaartal waarin de door Sneebeeling beschreven seance plaatsgevonden zou hebben: 1775 in plaats van ten rechte 1755 of later (Kloos 1973:20). Ook in de Engelse samenvatting van een deel van Kloos' artikel wordt deze fout herhaald (Kloos 1973:35) en de Engelse lezer heeft geen kans om deze drukfout als zodanig te onderkennen, omdat de Redactie van *Mededelingen* het betreffende deel niet opnam in de Engelse samenvatting. Overigens zegt Sneebeeling niet dat de seance in 1755 plaatsvond, doch slechts dat de Indianen zich in dat jaar op de plantage Oud Belair vestigden, en daarna dat: 'Het opperhoofd van de Indianen wierd eens ziek ...' (Kloos 1973:20).

III. Oud Belair aan de Perica

Eerst zullen we hier ingaan op de vraag, hoe de verwarring tussen Perica en Para in de wereld kwam. Voorhoeve (1960:45,46) schrijft in dit verband: '... manuscript getiteld Van de Indianen door Johannis Sneebeeling, wellicht dezelfde als de directeur van een plantage in de Para tijdens het verblijf van Lammens in Suriname. Hij is zeer nauw in contact gekomen met de Indianen, die zich gevestigd hadden op de verlaten plantage Belair (in de tijd van Lammens reeds een militaire post geworden).' Kloos (1973:5) zegt hierover: '... verlaten plantage Belair aan de Para ...', en vervolgens in een noot hierbij (Kloos 1973:32): 'Belair lag volgens het handschrift aan de Para. De plantage staat echter op geen van de kaarten uit die tijd. Een beschrijving van Berlijn is mogelijk maar ligt niet voor de hand. Lammens in elk geval kende de plantages van de Para goed.' Lammens verbleef in Suriname van oktober 1815 tot november 1835 (Voorhoeve 1960:35).

Men vindt hier een merkwaardige samenloop van veronderstelling en conclusie: Voorhoeve veronderstelde omtrent de identiteit van Sneebeeling dat deze directeur was van een plantage (onbenoemd) aan de Para in Lammens' tijd. Bij Kloos leidde dit tot de conclusie dat Belair aan de Para lag. Voorhoeves veronderstelling gaf geen aanleiding tot Kloos' onjuiste conclusie, want uit Voorhoeves toevoeging omtrent de militaire post is duidelijk dat hij wist waar Belair lag. En tevens wordt, in tegenstelling tot wat Kloos stelt, nergens in het manuscript gezegd dat Oud Belair aan de Para lag: noch de naam Para, noch Perica is in het manuscript van

² Er zijn hier meer grote vissen aangespoeld: in februari 1964 strandde op de kust bij Wageningen een Noorse vinvis van 15 m, waarvan het skelet zich thans in het Surinaamse Museum bevindt (*Mededelingen Surinaams Museum* 10, 1973, pp. 1-3).

Kaart 2. Deel van de kaart van N. Sanson, 1656, Ill. 4 in Koeman 1973, met aanduiding van Paragoti bij de Marowijne, Eparagoti bij de Essequibo.

Sneebeling te vinden. Maar Kloos zocht Belair dus aan de Para en daar was het op de kaarten uit die tijd niet te vinden. De plantage Oud Belair lag aan de Perica en is daar op vele kaarten uit die en latere tijden ingetekend.³

De plantage Belair bestond al in 1721, wat af te leiden valt uit de aanwezigheid in het oud-notarieel archief van Suriname in Den Haag, met ongeveer 200 plantage-inventarissen uit de periode 1719-1742 (Bijlsma 1922:325), van een notariële akte en een geregistreerde onderhandse akte van Belair uit respectievelijk 1721 en 1739 (Bijlsma 1922:332). Voorzover ik heb kunnen nagaan zijn op een kaart van 1667 (Anonymous, Pl. 7, in Koeman 1973) nog geen plantages aan de rechteroever van de Perica aangegeven, echter wel aan de linkeroever.

Op de zogenaamde 'Labadistenkaart' van 1686 (Knappert 1927:t.o. 208) is het latere Belair zeer waarschijnlijk de met nummer 130 aangegeven plantage, omdat deze volgens het register (Knappert 1927:t.o. 208) als eigenaar had 'de Hr. Wobma', wiens familienaam later door De Lavaux (1737) als die der eigenaars van Belair genoemd werd (zie hieronder). De Wits kaart van 1688 (?) (Pl. 10 in Koeman 1973) geeft duidelijk de plaats van Belair aan, namelijk nr. 8 aan de rechteroever en tweemaal nr. 8 daartegenover aan de linkeroever en de meer zuidelijke nr. 7 aan de linkeroever, echter zonder vermelding van de naam — het bijbehorende register is mij niet bekend — die echter af te leiden is uit de kaart van De Lavaux van 1737. Op Walravens kaart van 1715 (Pl. 9 in Koeman 1973) en op die van Otten van 1718 (Pl. 11 in Koeman 1973) en van G. van Keulen van 1728 (Pl. 36 in Koeman 1973) moet Belair dan geweest zijn resp. 'de Hr. Wobma', 'W(amba)' (een verschrijving door Otten?) en de plantage even ten zuiden van 'Van de Poele', bij 'Benitarus'.⁴

De kaart van De Lavaux van 1737 (Pl. 12 in Koeman 1973) geeft Belair aan onder de letter N, zowel aan de rechter- als aan de linkeroever van de Perica. De plantage nr. 9 op de Wits kaart, ten noorden van Belair, was Schoonauwe. In het register op de kaart van De Lavaux wordt de grootte

³ De kaart van Suriname van het Centraal Bureau Luchtkartering (1971) maakt onderscheid tussen de Perica rivier en Perica kreek: in deze notities wordt steeds de Perica rivier bedoeld.

⁴ Walravens kaart van 1715, volgens Loor (1973:54) een kopie van de Labadistenkaart, verschilde in nogal wat opzichten daarvan: zie b.v. wat betreft de Matapibo kreek. Belair lag dus niet bij La Fortune op Ottens kaart, zoals Loor (1973:56) veronderstelde. Zeer waarschijnlijk ontleende de plantage Poelwijk haar naam aan die van de eigenaar, 'van der poele', als aangegeven op de Labadistenkaart van 1686. Ook is op die kaart, waarschijnlijk voor het eerst, de 'Schiltpad Bay' aangegeven, waar planter Frans Daems in mei van dat jaar op schildpaddenvangst-ging (Knappert 1927:209).

van Belair gegeven als 3427 akkers (een akker was ongeveer 0,4 ha.) en worden als eigenaars aangeduid 'Dan. & S. G. Wobma'.⁵ Volgens Sneebeling (Kloos 1973:20) was Oud Belair al in 1755 verlaten. Daarvan blijkt echter niets op De Lavaux's kaart van ca. 1770 (Pl. 13 in Koeman 1973), waarop Belair aan de rechteroever ongedeeld staat ingetekend.⁶ Verondersteld kan worden dat De Lavaux's informatie over Belair verouderd was.

Wollandt benoemt op een 'Generaale Dispositie van 't Cordon van Defensie' van vóór 1776 (Ill. 10a in Koeman 1973) het noordelijke deel van het aan de rechteroever gelegen deel van Belair 'Landsgrond', en geeft daarbij bij de Perica aan 'Hospitaal en Magazijn'. Mosebergs kaart van 1801 (Pl. 15 in Koeman 1973) geeft de driedeling duidelijk aan. Het noordelijke deel heet hier 'Van oud Belair aan 't Land verkocht', het zuidelijke deel 'Oud Belair' en het aan de linkeroever gelegen deel 'Nieuw Belair'. Opmerkelijk is, dat Moseberg op het Landsdeel vijf kleine vierkantjes tekende, tegen normaliter één vierkantje per (nog in bedrijf zijnde?) plantage, en voor Oud Belair en Nieuw Belair geen van zulke tekenjes. Van die vijf tekenjes is met een stippellijntje een pad aangegeven naar het Cordonpad, uitkomend tussen Piquet 14 en de post 's Herogenbosch.⁷

Van de Bosch' bekende kaart uit 1817 (Pl. 16 in Koeman 1973; zie ook Quintus Bosz 1979:12-13) geeft ook weer de driedeling aan, met op het Landsdeel drie vierkantjes, tegen normaliter één zo'n tekenje per plantage, en op de twee andere delen van Belair geen tekenje. De specifieke landbouwkaart van Teenstra van 1835 (Pl. 17 in Koeman 1973) geeft het Landsdeel van Belair aan met een rood-wit-blauw vlaggetje, wat duidt op een militaire post. De plantage Poelwijk staat als suikerplantage aangegeven en de andere twee delen van Belair als 'verlaten'.

Op de Heneman-Van Sijpestein kaart van 1850 (Pl. 18 in Koeman 1973) is de naam Belair groot gedrukt, wederom met het vlaggetje voor een militaire post, hoewel langs het oude Cordonpad aangegeven staat dat de militaire posten aan dit pad 'nu geheel verlaten' zijn. Op de kaart van Suriname van 1971, van het Centraal Bureau Luchtkartering (Pl. 28 in

⁵ Dezen waren ook, met identiek geschreven namen, de eigenaars van de plantages Corosane aan de Perica en Contentement aan de beneden-Cottica, niet ver van de samenvloeiing met de Perica. Verder bezat 'Dan. Wobma' de niet met name genoemde plantage 'nr. 41' aan de Potameca kreek, aan de boven-Cottica, niet ver van de Parios kreek, die in de Marowijne stroomt, en de eveneens onbenoemde plantage 'nr. 55' aan de beneden-Cottica, e.e.a. volgens het register op de kaart van De Lavaux. In een publikatie van een oude briefbijlage, over een strijd tussen Arowakken en Cariben in juli 1679, wordt 'Gerrit Wobma, luytenant van de Bovenlantse Divisie' genoemd (Mulert 1919:224).

⁶ Eigenaren van Belair waren, volgens het register op de kaart: 'D en S Gi. Wobma', 'D S. en G. Wobma' van Corosane, 'Dan. en Sam Gid. Wobma' van nr. 41, 'D. en S. Wobma' van nr. 55, nu genaamd Erve Landsknecht, en 'Wed. D. Wobma' van Contentement.

⁷ Op deze kaart blijkt het Schoonauwe van de kaart van De Lavaux van 1737 opgedeeld te zijn in (van noord naar zuid): Schoonauwen; Altona en Poelwijk, grenzend aan Landsdeel van Belair, elk met een klein vierkantje aangegeven. (dus nog in bedrijf?).

Koeman 1973), is Belair verdwenen en staat nog slechts het kleine dorpje Poelwijk aangegeven.

De uitweidingen in het voorgaande, die de noodzaak van de plaatsbepaling van Oud Belair hier en daar ver te boven gaan, kunnen wellicht dienstig zijn voor de beantwoording van de vraag, wat de functies en wie de bewoners van het Landsgrond van Oud Belair tussen 1755 en 1774 waren en ook wie Sneebeling was.

IV. *Wie was Sneebeling?*

Allereerst gaan we in op de vraag waar Sneebeling woonde. Hij deelt mee dat in 1755, toen de Indianen zich op de verlaten plantage Oud Belair vestigden: 'Ik had te dien tijd mijn verblijfplaats dicht in de buurt', en verder: 'Ik kwam dan 's nachts 2 uren weder op de plantage ... bleef ik tehuis ...' (Kloos 1973:20, 23). Zijn huis stond dicht bij de rivier, blijkens het feit dat de Indianen, als ze naar de Marowijne gingen, 'met hun vaartuyg in het voorbij varen een bezoek geven' (Kloos 1973:27). Op de Surinaamse plantages stonden, en staan nog altijd, de huizen meestal aan de rivier. Hij woonde dicht bij de Indianen en wel op hoorafstand: hij hoorde vanuit zijn huis de dokter '... een eyselijk geraas' maken in het bos; de dokter woonde op 200 stappen afstand van het dorp (Kloos 1973:20). De volgende avond hoorde hij bovendien 'groot misbaar' in het dorp (Kloos 1973:24). Ik veronderstel dat hij op het aan het Land verkochte deel van Oud Belair woonde, niet ver van de scheiding tussen dit deel en het verlaten Oud Belair.

Dit leidt dan tot de vraag: wie was Sneebeling en wat waren zijn bezigheden? Dat hij bezigheden had kan blijken uit zijn opmerking: 'als de tijd het mij toeliet' (Kloos 1973:23). Dat hij op een plantage woonde hoeft niet te betekenen dat hij planter of directeur van een plantage was. Zo was het in de zestiger jaren van deze eeuw nog steeds gebruikelijk om een plantage als woonplaats te noemen. Overigens waren er op het Landsdeel van Oud Belair toentertijd geen plantersactiviteiten meer. Het is verder aannemelijk dat de planters van Poelwijk niet op de Landsgrond woonden, maar op Poelwijk zelf.

Sneebeling was zuinig met mededelingen over zijn relaties met de blanken in Suriname in die tijd. Van de Indianen vertelt hij dat ze koophandel 'met de inwoners dezer colonie' dreven en dat ze rum en melasse 'op de suyerplantage' (Kloos 1973:8, 15) kochten, maar uit niets blijkt dat ze bij hem kochten, zo hij zelf suikerplanter was.

Enige relatie met het vroegere kerkje op Oud Belair lijkt onwaarschijnlijk, omdat men al in 1731 begonnen was met de bouw van een nieuwe kerk bij de samenvloeiing van de Perica met de Cottica, die door

De Lavaux (1770) aldaar werd ingetekend.⁸ Een andere mogelijkheid is, dat hij militair was. Volgens Loor (1973:64) waren er reeds voor de aanleg van het Cordonpad van 1774-1778 'min of meer frequent gebruikte patrouille paden, waarvan er vele het gebied tussen Suriname, Commewijne en Cottica doorsneden' (voor het 'Cordon van Pirica' zie de kaart van Friderici, 1773, in Koeman 1973, Ill. 11b). Zou zijn bewapening, een geweer en twee zakpistolen, als hij 's nachts het bos inging (Kloos 1973:21) daarop kunnen wijzen? Of was Sneebeling wellicht chirurgijn in het hospitaaltje op de militaire post? Stedman (1972:106) verhaalt dat Kolonel Fourgeoud in 1773 een deel van zijn troepen legerde op 'the estate Belair in Rio Perica' en geeft op zijn kaart (tegenover 21) 'the Cordon Path' aan, lopend van Belair naar de post Devils Harwar (de plantage 's Lands Welvaren) aan de Cottica. Ik twijfel niet aan de mogelijkheid te ontdekken wie en wat Sneebeling was, gezien de enorme hoeveelheid namen van planters en ambtenaren in documenten uit die tijd (zie bij voorbeeld Oudschans Dentz 1945).

Dan zal ook duidelijk kunnen worden of Voorhoeves veronderstelling dat hij wellicht de directeur van een plantage aan de Para in Lammens' tijd was juist was. Hierbij doet zich één moeilijkheid voor: gesteld dat Sneebeling in 1755 op z'n hoogst 20 jaar oud was, dan zou hij ten tijde van Lammens' komst in Suriname, in 1815, al 80 jaar geweest zijn. Hoewel niet onmogelijk, acht ik het hoogst onwaarschijnlijk dat iemand op zo'n hoge leeftijd nog plantagedirecteur was. Of woonde er aan de Para, toen Lammens die in 1817 bezocht, misschien een zoon van Sneebeling? Het zijn allemaal speculaties, en voor deze notities ook van ondergeschikt belang, omdat het hier gaat om de vraag of er Paragoto's aan de Perica waren.

V. Cariben (Paragoto's?) tussen de Marowijne en de Perica

Kloos (1971:157) deelt mee dat vier namen van dorpen die al in de tijd van Harcourt en Fisher genoemd werden, 'are still in use, or were so at the beginning of this century'. Hij vervolgt: 'This suggests that there has been some continuity. For the rest of the 17th century, the whole 18th century, and the first decades of the 19th century, data on villages on the lower Maroni are lacking so far as I know.' In andere dan de door Kloos genoemde bronnen ben ik nagegaan of er voor de tussenliggende eeuwen toch wat aanwijzingen te vinden zijn. Ook hier heb ik weer in hoofdzaak de kaarten in Koeman (1973) geraadpleegd.

Een kaart van ca. 1560 (Anonymous, Ill. 2 in Koeman 1973) geeft in het gebied tussen de Amazone en de Corantijn in het Spaans aan: 'Land

⁸ Volgens Loor (1973:56) stond er aan het begin van de 18e eeuw een kerkje 'op/bij de plantage Belair'. Als Sneebeling dominee van het later meer noordelijk gebouwde kerkje was, ging hij dan misschien 's zondags per boot naar die nieuwe kerk en woonde hij verder op de (veiligere) militaire post?

der Paragotos, vrienden van de Aruacas' (Schilder 1973:26). Is dit wellicht de eerste vermelding van de Paragoto's? De kaart van Hondius van 1599 (Pl. 1 in Koeman 1973) werd volgens Schilder (1973:27) vervaardigd naar gegevens van Sir Walter Raleigh en Keymis. Bij de Marowijne worden hier twee dorpen genoemd: Jarimappo (zie Kloos 1971:157) en, wat meer oostelijk, Waritappi. In die omgeving staan van oost naar west de volgende 'volken' aangegeven: Ipaïos: Arw. ende Iaos; Charibes; Paracuttos. Hondius schreef links onder op de kaart: 'De natie Iaos, syn seer machtich, ende grote vianden van Spaingjaert. Deze zijn an haere lichamen geschildert, waerdoormense kennen can vanden Arwaccas.' De kaart van Tatton van ca. 1615 (Pl. 2 in Koeman 1973) werd volgens Schilder (1973:27) eveneens vervaardigd naar gegevens van Keymis. Derhalve neem ik aan dat de acht (of meer) benoemde dorpen aan de monding van de Marowijne, in ieder geval de enige voor mij leesbare: Eriwady, reeds door Kloos behandeld zijn (Kloos 1971:157).

Een kaart van 1625 (Anonymous, Pl. 3a in Koeman 1973) laat volgens Schilder (1973:28) een niet benoemd dorp van de Yayos bij de monding van de Marowijne zien. Op een beschrijving behorende bij een kaart uit 1625 (Anonymous, Pl. 3b in Koeman 1973) worden volgens Schilder (1973:29) aan de Suriname rivier twee dorpen genoemd: Noyeynoibi, bewoond door Cariben en Tapays, en Cassipori.⁹ Gerritsz geeft op een kaart van 1625 (Pl. 4 in Koeman 1973) vijf dorpen aan (zonder naam), waarvan twee aan de Suriname, twee aan de Commewijne en één aan de rechteroever van de Marowijne, bij de monding. Du Val (Pl. 6 in Koeman 1973) geeft op een kaart van 1654 een aantal dorpen aan, volgens Schilder (1973:31) op basis van informatie van Harcourt. Aan de beneden-Marowijne komen hier voor: op de rechteroever Moyemon en op de linkeroever een dorp zonder naam, meer zuidelijk op de linkeroever het dorp Poorquette, en op de rechteroever Moreigo. Aan de Commewijne staan twee dorpen zonder naam en aan de 'Ikouteka R.' (Cottica) het dorp Noyebe. Ten oosten van de Marowijne komt de naam Paragotes voor.

Een kaart van Sanson van 1656 (Ill. 4 in Koeman 1973, zie ook Schilder 1973:32), geeft twee namen van dorpen aan de monding van de Maro-

⁹ De benaming van het dorp Cassipori leidde wellicht tot die — of andersom — van de Tashpory (kreek?), dicht bij de Tomontibo bij de Suriname (Anonymous 1667, Ill. 5 in Koeman 1973), de Cashipory (Anonymous 1667, Pl. 7 in Koeman 1973), de Cassepory kreek op de kaart van Mogge (1671, Pl. 8 in Koeman 1973) en de zeer grote Cassepoure kreek ten zuiden van de Jodensavanne (Walraven 1715, Pl. 9 in Koeman 1973), met daarbij dorpen van 'Wilden'. De kreek werd na die tijd steeds kleiner ingetekend, waarbij de schrijfwijze van de naam sterk wisselde — zie bij voorbeeld Koeman 1973: Pl. 34, 36 (Casse Poery), 12 (Caxapora), 13 (Caocapore), 14 (Caorapora), 18 (Caorapora) en 20 (eindelijk weer Cassipora) — terwijl de kreek naamloos bleef bij Moseberg; 1801, en Van den Bosch, 1817 (Pl. 15 en 16 in Koeman 1973). Op de kaart van 1971 (Centraal Bureau Luchtkaartering) is een heel kleine Cassipora kreek aangegeven, met daarbij het dorp Cassipora, volgens Kloos (1971:8) een Arowakken-dorp. Voor twee andere Cassipoeri krekken, zie noot-10.

wijne: op de linkeroever Cirwinag, met daarbij de aanduiding 'Caribes', en op de rechteroever Noyenon, met daarbij 'Paragoti, Parcotti', en op de linkeroever van de Suriname (zie Schilders verklaringen, 1973:32) een dorp Noyeve. Aan de Marowijne staan verder zuidwaarts als volken aangegeven: Shebaili (ten oosten van de rivier), Arwaccae (oost), Caribes (oost en west) en Iayoi (oost en west). Veel verder zuidwaarts staan twee dorpen getekend: Taupuramunen aan de linker- en Moreshego aan de rechteroever.

Op een kaart van 1667 (Anonymous, Pl. 7 in Koeman 1973), die oostwaarts niet verder reikt dan een deel van de Cottica, komen drie huisjes — hier het teken voor een plantage — voor, met daarbij geschreven: Indianen. Dit waren: tussen de Cottica en Perica, benedenloops, 'Marawibo-Indian-Yoron' (? — laatste woord moeilijk te ontcijferen), en iets meer westelijk 'Indiane-Yambo'. Het derde dorp lag ten noorden van de beneden-Cottica, iets ten westen van de Crose Creek, en is aangeduid met 'Pramarico-Indians' (of e?). Bij veel plantagetekens komen Indiaanse namen voor, bij enkele Engelse namen. Wekker (1976:30-34) geeft een lijst met een aantal toponymen van Caribische oorsprong, alle met het suffix *-bo*, uit het gebied van de Marowijne tot aan de Para kreek, waarvan enkele terug te vinden zijn op deze kaart van 1667, in het gebied tussen de Cottica en de Suriname rivier. Zie ook de lijst van Indiaanse plantagenamen in Oudschans Dentz (1945:170, 171).

Op een andere kaart uit 1667 (?) (Anonymous, Ill. 5 in Koeman 1973) komen de namen Monaribo, Jambo en Pramario voor, echter zonder de toevoeging 'Indiane'. Deze kaart is wellicht afgeleid van de vorige, of andersom. De Labadisten vermelden bij de Matapibo kreek, op de rechteroever van de Cottica, op hun kaart van 1686, onder nr. 139, 'Wilde Carbet' (Knappert 1927: tegenover 208) en merken in de tekst op: 'kwam voorbij een Indiaansch dorp' (Knappert 1927:210; ook Stedman, 1972:210, gebruikte het woord 'carbet' voor Indiaans huis, dorp). In de Coermotibo kreek ontmoetten ze begin juni '... wel 6 of 7 booten met Indianen ... een dertigtal menschen die hen over de Wana, de Marowijne en de Amanibo inlichtten' (Knappert 1927:212) en hadden ze verder nog een gesprek 'met Indianen van de Amaribo' (Knappert 1927:214). Dit waren kennelijk dezelfde Indianen, terwijl met Ama(n)(r)ibo de Amana rivier in Frans Guyana wordt bedoeld.

De kaart van De Wit van 1688 (Pl. 10 in Koeman 1973) vertoont een kleine kreek bij de monding van de Motkreek, genaamd Jarampico Creecq, en vlak daarbij 'post Wanaylorara tot b', volgens Loor (1973:55) een nogal raadselachtige opmerking. Op een kaart van G. de l'Isle van 1703 (deels gecopieerd in Wekker 1977:13) staan aan de kust tussen de 'Surinam R.' en de 'R. de Marony' aangegeven: 'Paracotes', en van de 'R. de Marony' tot aan de 'Macouria R.', even ten westen van 'Isle et Ville de la Cayenne', de 'Galibis', waarvan de letter 'G' aan de westzijde van de Marowijne staat. Walravens kaart van 1715 (Pl. 9 in Koeman 1973) geeft

als van het noorden uitmondend in de Cottica de 'Cassepoure Cr.', met daarbij de aantekening 'Wilden'. Aan de Motkreek staan aan weerszijden elk twee huisjes getekend, met daarbij eveneens de aantekening 'Wilden'.¹⁰

De kaart van Otten, van vóór 1718 (Pl. 11 in Koeman 1973), bevat volgens Loor (1973:55) nogal wat van andere kaarten overgenomen gegevens, en is weinig kritisch. Loor veronderstelde dat de maker(s) 'waarschijnlijk nooit in Suriname geweest zijn' en noemde enkele onduidelikheden en fouten (Loor 1973:55,56). Otten noemt een kleine zijkreek van de Wia Wia de Paracotes Creek, met daarbij elf kleine vierkantjes, waarbij de aanduiding 'Paragotes of Paracotes'.

Bij de Motkreek staan twee rechthoekjes met daarbij de aanduiding 'Wilden'. Aan de linkeroever van de Marowijne komen de volgende dorpen voor, van noord naar zuid: van de Supayes bij de Supayes Cr., Mercieux bij de Mercieux Cr., Pirios bij de Pirios Cr., Aramisas bij de Aramisas Cr., en Moroux aan de Moroux Cr., met daarbij de aanduiding 'dit Volk is heel Barbarisch en Wraakgierig'. Aan de rechteroever vindt men: Aravacas bij de Aravacas Cr., Acoquas bij de Acoquas Cr., met daarbij de vermelding: 'hier is 't seer talryk van Volk', en nog meer zuidelijk de Iayos.

J. van Keulens paskaart van 1726 (Pl. 35 in Koeman 1973) vermeldt een (dorps?)naam Monoribo bij de boven-Pariacca Creek, een zijtak van de boven-Commewijne. Op G. van Keulens paskaart van vóór 1728 (Pl. 36 in Koeman 1973) komt een dorp voor tussen de Rio Wiawia en de Rio Soramine — tussen de Wia Wia en Motkreek — met de aanduiding: Paragotos. Ook hier treft men weer de naam Monaribo (dorp?) aan de Pariaca kreek aan.

Op De Lavaux's kaarten van 1737 en ca. 1770 (Pl. 12 en 13 in Koeman 1973) komt een zijkreek bij de monding van de Wia Wia voor met de naam: 'Paracotes (Cr.)'. Aan de rechteroever van de Marowijne ziet men Arowak- en Akokwa-dorpen, aan de linkeroever Pirios. Aan de Cassipoera kreek bij de Cottica staat met nr. 36 de plantage Cassiporre, later Cassipore, aangegeven. Aan de Motkreek liggen o.m. twee plantages met Indiaanse namen, n.l. onder de letter E: Orandibo en vlak daarbij, onder

¹⁰ Walraven tekende dus twee gelijknamige kreen op zijn kaart: de zeer grote 'Cassepoere' aan de Suriname (zie noot 9) en de kleine 'Cassepoure' aan de Cottica. Op Walravens kaart staat de Matapibo als zijkreek van de Coermotibo aangegeven, dus veel verder oostwaarts dan de Matapibo van de Labadisten. De door hem ingeschreven aanduiding 'Wilden' aan de 'Cassepoure' komt op ongeveer dezelfde plaats voor als bij de Labadisten. Er was nog een derde 'Riv. Cassipouri', uitmondend in zee bij Kaap Cassipouri, even ten zuiden van de Oyapock rivier en van Kaap Oranje, als aangegeven op het kaartje in Hartsinck (1770). Op de moderne kaart in de *Times Atlas of the World* heten deze nu R. Caciporé en Cabo Caciporé.

De vraag is, waarom Ahlbrinck (1931:171) onder de namen van kreen alleen die van de 'Kasipuri;Sur.', dus aan de Suriname rivier; opgeeft en niet die aan de Cottica, en waarom deze naam voor hem behoorde tot de 'onverstaanbare' kreenamen. Was deze naam wellicht niet van Caribische maar van Arowakse oorsprong?

de letter M: Nacracabo. Tevens ziet men hier een dorp van de 'Vrije Indiaanen' aan de boven-Commewijne (1737 en 1770), en een 'Indiaans Dorp' aan de linkeroever van de beneden-Marowijne (1770) en tevens aan de rechteroever bij de monding.

De Herrnhutter zendeling Johann Wilhelm Zander, die in oktober 1742 in Suriname aankwam, vernam in Paramaribo van de daar al aanwezige Herrnhutters dat er aan de boven-Para vijf Indianen-dorpen waren; bovendien: 'sieben Dörfer aber sind an dem Marowinischen Rivier' (Staehelin 1913, I:81). Met enkele anderen maakte hij in februari 1743 een tocht naar de Cottica en vond 'einen Platz, ... daselbst zwei Negern und ein Dorf mit Indianern' (Staehelin 1913, I:82), welke plaats later Altona bleek te zijn. Even verder passeerden ze de monding van de Coermotibo, waarvan Zander opmerkt: 'Die Gegend dieses Flusses ist meistens von der Karabischen Nation bewohnt', en bereikten ze de Patamacca kreek, 'wo wir einen Platz fanden, auf welchem 19 Familien Pfälzer gewohnt hatten ... Nahe dabei war auch ein Caraibisches Dorf' (Staehelin 1913, I:82,83). Maar er vlakbij was ook een plaats waar zich 'Wegläufer Neger aufhielten', wat het gezelschap gevaarlijk vond, om welke reden men terugvoer. Over de Coermotibo schreef Zander nog: 'allwo die Caribischen Indianer aus der Marowina ihre ordentliche Passage haben durch das ganze Rivier Cotica und nach Paramaribo zu fahren' (Staehelin 1913, I:83). Op de terugweg legden ze weer aan bij de plantage Altona (Staehelin 1913, I:83). In maart werd deze verlaten plantage aangekocht en eind maart 1743 vestigden ze zich er.¹¹

Zander schreef dat er '... in unserer Gegend herum auch viele Wegläufer-Neger' woonden (Staehelin 1913, I:88) en '... hatten wir vielen Besuch von Caraibischen Indianern aus der Marowina, ganze Dorfschaften kamen auf einmal' (Staehelin 1913, I:86,87). Altona lag volgens Zander 'zwei Meilen unterhalb des Coermotibo' (Staehelin 1913, I:83), waarbij Staehelin in een noot opmerkt: 'In der Nähe unserer jetzigen Missionsstation Wanhatti' (Staehelin 1913, I:83). Eind oktober 1744 werd Altona door de broeders verlaten, nadat de Herrnhutter-synode besloten had dat ze naar de Berbice moesten (Staehelin 1913, I:89).

Hartsinck (1770:579) schrijft van: '... een klein Riviertje Wiawia, aan wiens Westelijke Mond een Indiaansch Dorp is, dat de Paragotos- of Paracotos-Buurt genaamd wordt, boven dewelke een Kreek van dien zelfden naam ontstaat, en daar tegens over een andere Kreek. De Boorden deezer Rivier zyn t'eenemaal woest en onbewoond; ook kan zy om de ondiepte niet bevaaren werden.' Blijkens zijn bronvermelding ontleende Hartsinck deze informatie aan het rond 1635 gepubliceerde boek van J.

¹¹ Zanders mededelingen over priester-praktijken, het drinken van tabakssap als magisch middel, de Demuschi en de boze geest (Staehelin 1913, I:87,88) zijn, hoe kort dan ook, interessant genoeg om eens te vergelijken met wat Sneebeling enkele decennia later schreef en met wat Kloos (1971) ruim 200 jaren nadien aantrof.

de Laat, *Beschrijving van Westindiën*, XV Boek, 14 Cap.

Tirions kaart uit het midden van de achttiende eeuw (Ill.7 in Koeman 1973) geeft aan de linkeroever van de Marowijne het dorp Pirios en verder enkele onbenoemde dorpen en de namen van de volken Arawaka en Akokwa. Stedman, die een heel hoofdstuk wijdt aan de Indianen, noemt de Tairas als 'Settled also on the Sea-coast between Surinam and the river Amazon' (Stedman 1972:219), waarbij R.A.J. Van Lier (in Stedman 1972:463) noteert: 'Tairas was formerly used as a word denoting the Caribs in the eastern part of Surinam' (zie ook De Goeje 1943:341 en Bos 1985:10). Twee opmerkingen van Stedman zijn in het kader van dit artikel van belang. Ten eerste vermeldt hij dat, toen hij eens een jonge Indiaan ontmoette — hij zegt er niet bij of dit in Paramaribo was of op een van zijn tochten in het oosten — 'from the neighbourhood of Cayenne, he answered me in French' (Stedman 1972:209). Ten tweede schrijft hij dat hij tijdens een verblijf op de post Jerusalem, aan de monding van de Coermotibo kreek (zie kaart in Stedman 1972:t.o.289), op 12 december 1775 's avonds 'a boat full of Caribbee Indians' zag; deze 'rowed up the Coermotibo, for the river Marowina, by the communication of the Wana Creek' (Stedman 1972:318).

De grote en zeer gedetailleerde kaart van Heneman van 1784 — waarvan hij met 14 landmeters 10 jaren gewerkt had (Loor 1973:65) — geeft bij de Cassipoere kreek aan de Cottica het dorp Cassipoere aan en iets noordelijker het dorp Meremie. Bij de Passaroe kreek, aan de linkeroever van de Cottica instromend, staat een aanduiding 'Indiane-Grond'; aan de linkeroever van de Marowijne is de Acoli kreek aangegeven, en daar tegenover aan de andere oever het dorp Caminarie, met iets noordelijker de 'Kostgrond van Caminarie'. Aan de rechteroever komt nog het dorp Taoeraoema voor, ten zuiden van Caminarie, alsmede 'Indiaansche Openingen'. Iets ten noorden van de Acoli kreek vindt men het dorp Abrina (niet te verwarren met het latere Albina) en, eveneens aan de linkeroever, niet ver van de monding, het dorp Aricari.¹² Tussen de Saramina kreek en Braamspunt zijn verder o.a. nog ingetekend: de Iarampieko kreek, bij de Motkreek, en de Wannaylowanna kreek, met daarbij de modderbank van die naam. De zandbank voor de monding van de Marowijne wordt hier

¹² In Gillin (1948:805) vindt men de aantekening: 'Aracaret... Aricari... ancient inhabitants of the Isle de Cayenne;... allied with the Galibi... extinct by 1730'. Hartsinck (1770:7) noemt de 'Arikorets' als '... de oorspronkelijke Bewooners van Cajenne'. Interessant is het verhaal in Hartsinck (1770:208, 209), ontleend aan 'Reize van D.P. de Vries, te Hoorn', dat deze De Vries op 14 oktober 1634 vertrok van het eiland 'Macoria' — op Hartsincks kaartje waarschijnlijk in de monding van de 'r. Macouria' — '... met zich neemenden de Zoonszoon van het geweese Opperhoofd der Caraiben Awaricary; welke begeerig was Nederland te zien'. Hartsincks kaartje geeft ten noorden van Kaap Noord, op ongeveer 2.30 N., de Aricari rivier aan. Hartsinck baseerde zich in het betreffende hoofdstuk in hoofdzaak op Bellin, *Déscription de Guiana*, 1763. Wellicht is het zinvol om de verbanden tussen deze nogal opvallende overeenkomsten in de namen nog eens na te gaan.

'De Zand-Bancken Paragodes' genoemd.

De paskaart van G. Hulst van Keulen van 1785 (Pl. 35 in Koeman 1973) bevat veel informatie die identiek is aan die van Heneman. Ook hier weer vindt men het dorp Aricari(e) en verder een aantal niet benoemde dorpen. Aan de kust worden o.a. de volgende krekten genoemd: de Iarawanicko, de Wannaylowanna, met daar tegenover de Wannaylowanna modderbank, en de Piekkottyka kreek, bij de Matapica. Eveneens ingetekend staan hier de dorpen Cassipoere en Meremie.¹³ Voor de Marowijnemonding staat 'Zandbanken Paragotes'. Voor zover ik heb kunnen nagaan, althans op de kaarten in Koeman 1973, was dit, met die van Heneman van 1784, de laatste verwijzing naar Paragotes. Nadien verdween deze naam van de kaart.

De Cassipoere kreek, met daarbij de dorpjes Cassipoere en Meremie, geschreven als Meremies, Merinie, bleven nog even op de kaarten voorkomen: zie die van Moseberg (1801), Van den Bosch (1817) en Heneman-Van Sypestein (1850), allen in Koeman 1973. Daarna verdwenen beide dorpen ook van de kaarten, of is het misschien beter te zeggen: ze veranderden van naam en enigszins van plaats? De kaart van Hulst van Keulen geeft even ten zuiden van het dorp Albina de Akoli Kr. aan, met daartegenover, aan de rechteroever, het dorp Cominario. De kaart van Loth, 1899, geeft in die omgeving te zien: aan de linkeroever van de Cottica de dorpen Wanhati en Bernarin en aan de rechteroever, in een gebied bij het dorp Pikiensuuli, de aanduiding Indianen. Spirlet tekende op zijn kaart van 1913 aldaar de dorpen Koffiehei¹⁴, rechteroever (met de aanduiding I: Indiaans), en Wanhati, linkeroever (met B: Bosnegers), in. Op de kaart van

¹³ Het was mij niet mogelijk na te gaan of de vele genoemde namen van dorpen en krekten van Indiaanse of, meer in het bijzonder, van Caribische oorsprong zijn. Aan het eind van de jaren 60 en begin jaren 70 van de 18e eeuw waren er bij de Cassipoere kreek nederzettingen van Bonni Marrons (De Groot 1976:9-13), maar ook Indianendorpen, zoals De Groot (1976:11) opmerkt: 'The Indians, who did not want the Boni to operate in their territory, were not strong enough to fight them: after a counterattack by the Boni on two Indian villages they refrained from further mingling in the affairs of the Maroons'. Stedman (1972:276) noemt twaalf nederzettingen, waaronder 'Mele me: do disturb me, if you dare', waarschijnlijk hetzelfde als Meremie, Merinie.

¹⁴ Is er wellicht enige relatie met Koffie van Koffiekondre (Kloos 1975:81/82) en Kofikondre (Kloos 1971:168)? Zie ook Abbenhuis (1964a:30), die Cofy of Kofihei als een Bonnidorp noemt, en op zijn kaartje Koffihee aangeeft (Abbenhuis 1964b:194). Stedman geeft nog als Bonnidorp Cofaay ('Come try me, if you be men', Stedman 1972:276) aan, waar hij verschillende malen verbleef (Stedman 1972:284,288,290,312,394,395). Is dit Cofaay wellicht gaandeweg verbasterd tot Koffie, Cofy of Kofi? Ik vermoed dat het Coyiva uit vaandrig Sebulo's rapport van 1771 (De Groot 1976:12) hetzelfde is als het Cofaay uit Stedmans verhaal. Zo ja, dan was Sebulo niet 'confused as to the name', zoals De Groot, wie dit verband waarschijnlijk ontging, veronderstelde. Is de oorsprong van het dorp Koffiekondre, c.q. de naam Kofi, dus ouder dan die van Kofi de Caraib die in 1959 verdronk (Kloos 1971:168)?

De situatie van 1913 lijkt op die zoals voorgesteld in Kloos (1971:9), met het Caribendorp Calbo aan de rechteroever en Djuka Boslandcreolen aan de linkeroever.

het Centraal Bureau Luchtkaartering van 1971 staan in die omgeving Calbo¹⁵ en Wanhatti aangegeven, iets ten westen van de monding van de Cassipoere kreek.

VI. *Cariben in Midden- en West-Suriname*

Duidelijk is wat Sneebeling met betrekking tot de verblijfplaatsen van de Indianen schreef (Kloos 1973:12): '... een partij houden zich aan de Rivier¹⁶ Marowijne op, en andere aan de Rivier Saramakka en Coppenam, eenige in de Rivier Suriname en Commewijne ...'. Deze verblijfplaatsen komen in grote mate overeen met die als vóór Sneebelings tijd gemeld. Voor wat betreft die in het oosten, in het Cottica en Perica gebied, zijn in het voorgaande voldoende aanwijzingen gegeven.

De westelijke Cariben in het gebied van de Coppename, Saramacca en Para voerden strijd tegen de Hollandse kolonisten in de jaren '70 van de 17e eeuw, na het vertrek van de Engelsen (Buve 1966:15,16). In de tweede helft van 1678 kwamen 'Zowel van de Pirica, en de Commewijne, van Thorarica en de Parakreek ... tegelijkertijd berichten over aanvallen van Indianen, die de plantages overvielen en de blanken vermoordden' (Buve 1966:17).

In 1679 zocht Gouverneur Heinsius contact met de Commandeur van Berbice om hem te verzoeken Arowakse troepen te zenden, waarmee Heinsius tegen de Cariben aan de Para en de Saramacca wilde optrekken (Buve 1966:19). Inderdaad zijn er '... acht canoen met Arowacken, van de Berbiches tot onse hulpe gecomen, aldaer in de riviere van Coppename quamen ...', maar ze durfden de Cariben niet aan te vallen (Mulert 1919:222).

Heinsius' opvolger, Van Aerssen van Sommelsdijck, bestreed de Cariben in de Corantijn en het kustgebied, vernietigde kostgronden aan de Coppename, en veroorzaakte door zijn tochten zulk een 'seer groote schrick ... onder de vyanden ... dat drie van de voornaemste capitains naer Oronoque vlughtigh waeren ...'. Uiteindelijk kon hij begin 1686 vrede met de Indianen sluiten (Oudschans Dentz 1938:78-84).

De bekende Herrnhutter zendeling T.S. Schumann, die in september 1755 van Pilgerhut, in Berbice, naar Paramaribo reisde, schreef over de aan de Wayombo, tussen de Nickerie en de beneden-Coppename, wonende Vrijnegers: 'Sie haben sich darauf hin am Cupanname niedergelassen u. mit Indianern, u. sonderlich mit der Nation der Calopina vermengt, daher die meisten Mulatten sind' (Staehelin 1913 II:3:22).

Van de Herrnhutter zendelingen op de missiepost Saron, in maart 1757

¹⁵ In Kloos aangegeven als een Caribendorp (Kloos 1971:8,24), maar niet opgenomen in de lijst van zes Maroni River Carib dorpen (Kloos 1971:11,159).

¹⁶ De transcriptie heeft in plaats van 'Rivier', 'Neder'. Dit is m.i. onjuist, gezien de schrijfwijze van het ms en de aanduiding 'Rivier de Marowijne' op blad 25 (Kloos 1973:27), alsmede de hoofdletter R bij Regering op blad 26 van het ms.

aan de midden-Saramacca dichtbij de militaire post aan het Oranjepad gesticht, zijn er verschillende meldingen over de Cariben aan de Wayombo (Staehelin 1913 II-3:155,157), de Coppename (Staehelin 1913 II-3:170) en de Koesewijne kreek (Staehelin 1913 II-3:184). Ze bezochten Cariben in de savanne dichtbij Saron (Staehelin 1913 II-3:216,220).

Begin 1770 schreef zendeling Quandt op die post een merkwaardig verhaal over Quassi, de bekende negerslaaf en kruidkundige. Deze verbouwde Quassibomen¹⁷ aan de Perica met behulp van Cariben uit dat gebied en probeerde meer Cariben over te halen om op zijn plantage te komen werken. Daarbij vertelde hij het verhaal dat binnenkort de wereld zou vergaan, behalve dan zijn plantage, zoals de Coppename Cariben Quandt meedeelden. Zij vroegen Quandt om raad, omdat er al '... verschillende Indianer von dort nach der Pirika retirirt ...' waren. Quandt legde de kapitein van de Coppename Cariben uit wat de Bijbel over het vergaan van de wereld leerde en hoorde later dat de Cariben, die naar Quassi gevlucht waren, hem weer verlaten hadden (Staehelin 1913 III-1:118,119).

De situatie met betrekking tot de woonplaatsen van de Cariben in west- en midden-Suriname is in de loop van zo'n 200 jaar niet veel veranderd. Ahlbrinck (1931:192) noemt de 'Murato' (Mulat) Cariben in hoofdzaak in het gebied van de Coppename, met de zijrivieren Tibiti en Wayombo, en aan de Saramacca, en de 'zuivere' Terewuyu Cariben aan de boven-Suriname, de Para en de Marowijne (Ahlbrinck 1931:192,194). Kloos (1971:8) geeft Cariben-dorpen aan aan de Wayombo, de Tibiti en de beneden-Saramacca, en twee dorpen aan de Suriname bij de savanne.

Waar er betrekkelijk veel bekend is over contacten tussen de Cariben aan de Perica-Cottica en die aan de Marowijne — zie par. V hierboven — heb ik weinig kunnen vinden over contacten tussen de Cariben in midden- en west-Suriname en die in het oosten. De gelijktijdige aanvallen op de plantages van de Perica tot aan de Para in 1678 kunnen wijzen op een mate van coördinatie en dus contact.

Het bericht van Quandt uit 1770 wijst heel duidelijk op contacten tussen de Perica Cariben en die van de Coppename. Duidelijker zijn de berichten uit de moderne tijd. Ahlbrinck (1931:192) schrijft over de 'zuivere' Terewuyu Cariben: 'Zij houden zich over 't algemeen met de tweede soort Indianen, die door hen Murato genoemd worden, weinig of niet op. Enkele groeten hen zelfs niet, zoo zij ze in Paramaribo toevallig ontmoeten.' Ahlbrinck geeft hiervoor echter geen verklaring. Wellicht is het niet uitgesloten te achten dat het ontstaan van het Mulatten-type uit de vermen-

¹⁷ Quassi was de ontdekker van de geneeskrachtige eigenschappen van het Quassi(ook Kwasi)hout (*Encyclopedie* 1977:199). In 1776 werd hij door Stadhouder Willem IV in audiëntie ontvangen en keerde daarna weer terug naar Suriname; zie ook Oudschans Dentz 1929:165-167, waarin nog enkele literatuuropgaven omtrent Quassi voorkomen.

ging van Marrons aan de Coppename met Indiaanse vrouwen (Ahlbrinck 1931:242, 243), zoals al in 1755 door Schumann beschreven, een reden voor dit gebrek aan contact met de meer oostelijke Cariben is geweest. Of waren het twee verschillende Caribenstammen?

Kloos onderzocht de migratie van Marowijne Cariben naar en van Galibi, aan de monding van de Marowijne, voor de periode 1923-1968 en concludeerde: 'Apart from a notable emigration to Paramaribo the contacts with West Surinam (with the Caribs of West Surinam in particular) are almost negligible. As regards their relations with other Caribs the villages are oriented eastwards, towards French Guyana, and southward, to the Maroni itself.' (Kloos 1971:165,166.) Vanuit het Caribendorp Calbo aan de Cottica noteerde hij een kleine emigratie naar Galibi.

Aan het bovenstaande kan tenslotte worden toegevoegd, dat ik geen enkele kaart heb gezien waarop in West Suriname de naam *Paragoto* voorkomt. Wel vindt men er op sommige kaarten Cariben aangeduid, zoals in Hondius 1599 en Sanson 1656, zie ook De Goeje 1943.

VII. *Slotopmerkingen*

Uit het voorgaande mag blijken dat er in de 17e, 18e en vroeg-19e eeuw Indianen gewoond hebben in het gebied tussen de beneden-Marowijne en de beneden-Perica en Motkreek. Uit Zanders korte mededelingen en Sneebelings uitvoerige beschrijving blijkt verder dat dit Cariben waren, die behoorden tot de groep der Marowijne Cariben. Ook de mededelingen van de Labadisten en Stedman wijzen in die richting. Vooral opmerkelijk is dat de naam *Paragoto*, in welke vorm dan ook geschreven, en of hij nu gebruikt werd voor een dorp, een kreek of een zandbank, nog tot laat in de 18e eeuw voorkwam. Wellicht is er voor hen die bekend zijn met de Maroni River Caribs nog het een en ander af te leiden uit de op verschillende kaarten genoemde dorps- en kreeknamen.

Ook De Goeje (1943:337) noemde het kustgebied ten westen van de beneden-Marowijne 'voormalige woonplaats' van de 'Parakoto's', '... een Karibenstam', echter zonder een indicatie te geven wanneer ze daar verdwenen zouden zijn. Maar, gezien de continuïteit van de bewoning door Indianen en de vermelding van de naam *Paragoto* tot laat in de 18e eeuw, meen ik dat er eerder sprake is van 'much continuity' dan van 'some continuity', zoals Kloos (1971:157) stelde. Verder behoeft mijns inziens ook de uitspraak van Kloos aldaar dat: 'The Maroni River Caribs of today are of course not necessarily descendants of the Caribs who were befriended by Harcourt and Fisher' wellicht verandering in 'are most likely descendants'.

Nu duidelijk is dat de door Sneebeling beschreven Indianen veel verder naar het oosten woonden dan Kloos veronderstelde, n.l. niet aan de Para, maar aan de Perica, doet zich nog duidelijker de associatie met de Maroni River Caribs (*Paragoto*?) op dan al vermeld wordt in het manuscript. Uit wat Sneebeling schrijft (Kloos 1973:27) kan men opmaken dat de Indianen op Oud Belair bekend waren met de situatie aan de Marowijne,

'alwaar een broeder... woonde... hem zou afhaken om hem in plaats van zijn broeder tot Capteyn aan te stellen', en dus tot dezelfde 'natie' behoorden (over de kapiteinsopvolging in latere tijd zie ook Kloos 1971:170-178). Er waren twee vaarroutes naar de Marowijne: via de Perica, Motkreek en over zee, of via de Perica, Cottica, Coermotibo, Leeuwarder vaart¹⁸ en Wanekreek. Het manuscript vermeldt niet hoe ze reisden, maar Zander gaf zo'n 13 (of meer?) jaar eerder alleen de binnenroute aan; zie ook de Labadisten en Stedman hierover.

Dat de Indianen nogal wat afreisden kan blijken uit Sneebelings opmerking: '... en als zij van de eenē plaats naar de andere reyzen, of na Paramaribo gaan' (Kloos 1973:10,12), en ook uit wat Zander schreef. Duidelijk is uit het manuscript dat zij de zee voor de kust bevoeren (Kloos 1973:8,10,11,12). In dit opzicht behoorden ze tot de zeevarenden onder de benedenlandse Indianen, in tegenstelling tot meer landinwaarts wonende Indianen.

Het ontbreken van enige naam van een Indianen-'natie' is des te opvallender bij een zo goede waarnemer als Sneebeling, vooral wanneer men bedenkt dat een halve eeuw eerder reizigers naar het binnenland (Jacobs en Sanders) al duidelijk onderscheid maakten tussen verschillende 'naties' en daarvan de namen vermeldden (zie Bos 1985). Zander sprak in ieder geval van Cariben op Altona, aan de Coermotibo en aan de Marowijne, Sneebeling echter noemde zelfs de naam Cariben niet.

De vraag rijst waarom Sneebeling geen melding maakt van de naam Cariben of van een 'natie' van die naam en waarom Zander niet specifieker was. Waarom ook verdween de naam Paragoto vanaf het eind van de 18e eeuw van de kaart? Dit bij voorbeeld in tegenstelling tot de namen van vele bovenlandse 'naties', zoals die der Wai Wai, al in 1720 genoemd en tot in de 20e eeuw voortbestaand, en die der Akuriyo, in 1749 en nog enkele malen in de 18e eeuw genoemd en in de 20e eeuw herondekt (De Goeje 1943:339-342; Geijskes 1970). Of, en wellicht interessanter in dit verband, waarom verdween de naam 'Paragoti' aan de kust wel en 'Eparagoti' in het binnenland niet? Een der oudste kaarten waarop ik beide stammen genoemd zag is die van Hondius, 1599 (Pl. 1 in Koeman 1973). Deze kaart is volgens het opschrift gebaseerd op de ontdekkingen van Sir Walter Raleigh op diens reizen in 1594, 1595 en 1596. Ongeveer bij de Amana rivier vindt men hier de naam 'Paracuttos' en aan de noordelijke oever van het grote 'Lac Parime', ongeveer tussen de bovenlopen van de Orinoco en de Essequibo, even boven de evenaar, 'Eparagotos'. De kaart van Sanson van 1656 (Ill. 4 in Koeman 1973) heeft de aanduiding 'Paragoti' ten oosten van de beneden-Marowijne en 'Eparagoti' ten westen van de bovenloop van de Essequibo.

In het midden van de 20e eeuw werden de Parukoto in het gebied van

¹⁸ Deze benaming was van de Labadisten (Knappert 1927:213; zie ook Bubberman 1973:95).

de Mapuera beschreven door Frikel (1957:553) als behorend tot de Parukoto-Charuma dialectgroep (Frikel 1957:528). Rivière (1963:143,144) deelt in zijn bespreking van de 'Barokoto' mee dat Frey Francisco in 1725 melding maakte van 'Parucuatots' aan de rechteroever van de Trombetas, tot aan de zijrivier Urucurin. Ook spreekt hij de mening uit dat, 'The history of the Barokoto from Farabee's time onwards has become merged with that of the Wai-Wai until Yde even ignored the existence of such a tribe' (Rivière 1963:147).¹⁹

Ik acht het niet uitgesloten dat de reden voor het eerder verdwijnen van stamnamen als Paragoto aan de kust, in tegenstelling tot die als Parukoto in het binnenland, gezocht zou moeten worden in het feit dat de bovenlandse Indianen veel minder frequent en intensief contact met Europeanen en Boslandcreolen hadden dan de Indianen in het kustgebied.²⁰ Vooral tussen de Marowijne en de Perica moeten er sinds de militaire expedities vele contacten met planters, Marrons, militairen en de Boslandcreolen geweest zijn. Derhalve is het mogelijk dat allerlei acculturatieprocessen — men denke ook aan de waarschijnlijk aan het Frans ontleende woorden die Sneebeeling vermeldde²¹ (Kloos 1973:16,32) — er toe leidden dat hun stamnaam verdween. Ook de Europeanen in die gebieden, planters zowel als militairen, zullen meer aandacht gehad hebben voor de bedreigingen van de zijde der Marrons dan voor de namen van Indianenstammen. Ook is mogelijk dat, waar men in het kustgebied in het algemeen geen verder onderscheid maakte dan tussen Cariben, Arowakken en Warauen, terwijl er in Oost Suriname aan de kust, in tegenstelling tot het binnenland, ook geen andere Caribenstammen voorkwamen, de naam Paragoto daar in onbruik raakte. Gezien de continuïteit van bewoning door Cariben van het gebied van de Perica en de Cottica tot aan de Marowijne, en het voorko-

¹⁹ Rivière citeert in dit verband John Scott, die in 1669 over de Marowijne schreef: 'And up the same River, and towards the head of Sinnamar lives about 1400 Paricoates ...'. Vervolgens stelt hij: 'There is no other reference, then or later, to the Paricoates, or even a tribe of a similar name, living to the north of the Tumuchumuc range' (Rivière 1963:143,144). Dat dit onjuist is kan genoegzaam blijken uit het hierboven in par. V gestelde. Blijkbaar was Rivière niet bekend met de oude kaarten als gereproduceerd in Koeman 1973.

Rivière eindigt met een verwijzing naar het voorkomen van de naam Barokoto sinds Farabee's expeditie van 1913-1916. Farabee zelf gebruikte de naam Porokoto en veronderstelde dat de hiermee aangeduide Indianen dezelfde waren als de door Schomburgk genoemde Purigoto. Overigens waren er volgens Farabee slechts drie Porokoto vrouwen over, die bij de Macusi verbleven (Farabee 1924:245-247). In zijn zeer uitgebreide bibliografie noemt Rivière twee publikaties van Frikel, namelijk die van 1960 en 1961, echter niet Frikels werk van 1957 (Rivière 1963:362). Hij kon dus nog niet weten dat 'Verschiedene Parukotógruppen wurden 1949-1955 besucht' (Frikel 1957:553).

²⁰ De bovenlandse Indianen hadden ook wel contacten met de Boslandcreolen in de vorm van ruilhandel (zie bv. Schmidt 1942), doch veel minder frequent dan die in de kustvlakte.

²¹ Er kwamen in het Perica- en Cottica-gebied nogal wat plantages met Franse namen voor, waaronder Belair. Men denke ook aan de contacten tussen de Indianen in dat gebied en de Fransen in Cayenne.

men van de naam Paragoto tot laat in de 18e eeuw, kan met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid gesteld worden dat deze Cariben Paragoto waren, en dat de huidige Maroni River Caribs hoogstwaarschijnlijk afstammelingen daarvan zijn.

Het zou ook, achteraf gezien, naar mijn oordeel passender geweest zijn om foto's van Maroni River Caribs, zoals in Kloos 1971 en 1975, bij de transcriptie van 1973 te plaatsen dan plaatjes van de Trio's, zoals de Redactie van *Mededelingen* in 1973 deed.

Aan kenners van de Cariben en hun taal, van de geschiedenis van de plantages, van de topografie en van reisbeschrijvingen van het oostelijk gebied van Suriname laat ik het gaarne over om mijn stelling m.b.t. de Paragoto's met nadere gegevens hetzij nader aan te vullen, hetzij aan te vechten. Ik ben, met Kloos, van mening dat de naam Paragoto niets essentieels toevoegt aan de beschrijving van Indianengroepen in het gebied als zodanig. Wel acht ik het zeer waarschijnlijk dat, als er in het verleden een naam voor de Maroni Cariben bestond, dit Paragoto was. Maar het vraagteken in de titel van dit artikel blijft staan. Ik verwacht ook niet dat het mogelijk zal zijn tot een meer definitieve conclusie in dit opzicht te komen, tenzij mij tot nog toe onbekende bronnen een beter inzicht kunnen geven.

(Met dank aan Ir. F.C. Bubberman voor enkele aantekeningen bij een eerdere versie van dit artikel.)

Postscript

In april 1989 kreeg ik inzage in C.A. Harris' uitgave van 1926 van R. Harcourt's *A Relation of a Voyage to Guiana* uit 1613. Volgens Harcourt voer diens neef, Fisher, de Marowijne op met Paragoto's van de kust, die spraken van de '... head of the River Marwin, where dwell Parawagotos, Arwaccas ...' (Harris 1926:174). Mijn theorie is dat de Paragoto in het Trombetas-Mapuera-gebied migrantengroepen van de kust-Paragoto's waren.

AFKORTINGEN

NWIG *Nieuwe West-Indische Gids*

TNAG *Tijdschrift Nederlands Aardrijkskundig Genootschap*

WIG *De West-Indische Gids*

BIBLIOGRAFIE

Abbenhuis, M.F., 1964a, 'Bonni-1793', in: *Surinaamse Historische Kring* (ed.), 1863 *Emancipatie* 1963:23-39.

—, 1964b, 'Toelichting bij de kaarten', in: *Surinaamse Historische Kring* (ed.), 1863 *Emancipatie* 1963:191-197.

Ahlbrinck, W., 1931, *Encyclopaedie der Karaïben*, Amsterdam.

Almanak, 1833, *Surinaamsche Almanak voor het jaar 1833*, Paramaribo.

- Bos, G., 1985, 'Atorai, Trio, Tunayana and Wai Wai in early eighteenth century records', *Folk* 27:5-15.
- Bubberman, F.C., 1973, 'De gouden eeuw in de Surinaamse kartografie, 1850-1940', in: Koeman (ed.) 1973:74-108.
- Buvé, R., 1966, 'Gouverneur Johannes Heinsius; De rol van Van Aerssen's voorganger in de Surinaamse Indianenoorlog, 1678-1680', *NWIG* 45:14-26.
- Bijlsma, R., 1922, 'Surinaamse plantage-inventarissen uit het tijdperk 1713-1742', *WIG* 3:325-332.
- Encyclopedie*, 1977, *Encyclopedie van Suriname*, Amsterdam/Brussel.
- Farabee, W.C., 1924, *The Central Caribs*, Univ. of Pennsylvania, Philadelphia.
- Frikel, Protassio, 1957, 'Zur linguistisch-ethnologischen Gliederung der Indianerstämme von Nord-Pará (Brasilien) und den anliegenden Gebieten', *Anthropos* 52:509-563.
- Geijskes, D.C., 1970, 'Documentary information about the Surinam Wama or Akurio Indians', *NWIG* 47:259-285.
- Gillin, J., 1948, 'Tribes of the Guianas and the left Amazon Tributaries', in: J.H. Edward (ed.), *Handbook of South American Indians* 3:799-860, Washington.
- Goeje, C.H. de, 1943, 'Neolitische Indianen in Suriname', *TNAG* (tweede serie) IX:334-374.
- Groot, Sylvia W. de, 1976, 'The Boni Maroon War 1765-1793, Suriname and French Guyana', *Mededelingen Surinaams Museum* 17, 18 (Oktober):6-23.
- Hartsinck, Jan Jacob, 1770, *Beschryving van Guiana, of de Wilde Kust in Zuid-America*, Amsterdam (Reprint 1974.)
- Kloos, Peter, 1971, *The Maroni River Caribs of Surinam*, Assen.
- , 1973, 'Johannis Sneebeling over Surinaamse Indianen', *Mededelingen Surinaams Museum* 10:5-40.
- , 1975, *Galibi, een Karaibendorp in Suriname*, Paramaribo.
- Knappert, L., 1927, 'De Labadisten in Suriname', *WIG* 8:193-218.
- Koeman, C. (ed.), 1973, *Schakels met het verleden, Geschiedenis van de kartografie van Suriname*, Amsterdam.
- Loor, A.H., 1973, 'De kartografie in dienst van de landbouw', in: Koemand (ed.) 1973:36-73.
- Mulert, F.E. Baron, 1919, 'Eene episode uit den Indianenoorlog in Suriname in den Zeeuwschen tijd', *WIG* 1:221-225.
- Oudschans Dentz, Fred., 1929, 'Het einde van de legende Dahlberg-Baron', *WIG* 10:165-167.
- , 1938, *Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck*, Amsterdam.
- , 1945, 'De herkomst van de betekenis van Surinaamsche plantage-namen', *WIG* 26:147-180.
- Quintus Bosz, A.J.A., 1979, 'Suriname en het plantagesysteem', *Suralco Magazine* 11-1:6-13.
- Rivière, P.G., 1963, *An ethnographic survey of the Indians on the divide of the Guianese and Amazonian River systems*, Unpublished B. Litt. Thesis, University of Oxford, Oxford.
- Schilder, G., 1973, 'Een historisch overzicht van de ontdekking van Suriname tot 1667', in: Koeman (ed.) 1973:1-35.
- Schmidt, Lodewijk, 1942, 'Verslag van drie reizen naar de Bovenlandse Indianen', *Bulletin Landbouwproefstation Suriname* 58.
- Staehelin, F., 1913-1919, *Die Mission der Brüdergemeine in Suriname und Berbice im achtzehnten Jahrhundert*, III Teile, Paramaribo.
- Stedman, J.G., 1772, *Narrative of a five years' expedition against the revolted Negroes of Surinam*, Massachusetts. [Herdruk van de uitgave van 1796, London.]
- Voorhoeve, J., 1960, 'De handschriften van Mr. Adriaan Francois Lammens', *NWIG* 40:28-49.
- Wekker, J.B.Ch., 1976, 'Surinaamse Toponiemen', *Mededelingen Surinaams Museum* 19,20:24-46.
- , 1977, 'Op zoek naar de Surinen', *Mededelingen Surinaams Museum* 21,22:11-21.